

EFEKTYWNOŚĆ WYKORZYSTANIA ŚRODKÓW UE PRZEZ GOSPODARSTWA ROLNE NA PRZYKŁADZIE WYBRANYCH PROGRAMÓW

Zbigniew Wasąg

Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, Biuro Powiatowe w Biłgoraju

Streszczenie. Celem pracy była ocena efektów wykorzystania środków UE na rozwój gospodarstw rolnych w powiecie biłgorajskim. Przedsięwzięcia realizowane przy udziale środków publicznych służyły głównie poprawie organizacji i bezpieczeństwa produkcji, poprawie infrastruktury technicznej i poprawie jakości produkcji poprzez wprowadzanie nowych technologii. Zrealizowane inwestycje w kraju w ramach „Modernizacji gospodarstw rolnych” skierowane były głównie na zmniejszenie nakładów pracy w gospodarstwach rolnych (maszyny i urządzenia do produkcji rolnej), poprawę jakości produktów (urządzenia i wyposażenie do pierwszego przetwórstwa, przechowywania albo magazynowania oraz przygotowania do sprzedaży produktów rolnych), a także ochronę środowiska.

Słowa kluczowe: gospodarstwa rolne, modernizacja, efekty rzeczowe

Wstęp

Przyjęta w Polsce strategia rozwoju gospodarczego była w ciągu minionego dwudziestolecia związana z podejmowaniem działań, które w swojej większości dotyczyły standardów obowiązujących w życiu gospodarczym i społecznym oraz ich dostosowania do wymagań UE. Działania te wymagały zmian zarówno jakościowych jak i ilościowych, a dotyczyły każdego działu gospodarki w tym także rolnictwa. Ten dział gospodarki jest specyficzny z uwagi na fakt, że ma on niewielki udział (2–3%) w tworzeniu dochodu narodowego ale równocześnie pochłania do 50% budżetu UE [PROW 2007]. Najczęściej stosowaną formą wsparcia, obok szerokich form doradztwa są różne projekty określane też jako fundusze UE, związane z finansowaniem działalności gospodarczej w zakresie doskonalenia jakości technologii produkcji czy działań społeczno-środowiskowych. Celem tych działań jest poprawa: struktury agrarnej na wsi, organizacji produkcji, ograniczenia uciążliwości pracy, zachowania bioróżnorodności w środowisku naturalnym, a nawet przekwalifikowanie zawodowe producentów rolnych. Większość tych działań może zostać zrealizowana poprzez zmechanizowanie procesów pracy w rolnictwie, ale warunkiem jest dbałość o zachowanie właściwych relacji pomiędzy sprawnością a skutecznością wdrażania postępu naukowo-technicznego i organizacji pracy. Realizacja tych założeń jest realna przy odpowiednim, co do czasu, poziomu i zakresu, wsparciu możliwości inwestycyjnych rolników. Wzrost konkurencyjności polskiego rolnictwa, który jest efektem unowocześnienia produkcji rolniczej, wiąże się na ogół z wyższym zużyciem środków produkcji, unowocze-

śnieniem parku maszynowego i dostosowaniem przestrzeni produkcyjnej do nowych wymogów agrotechnicznych. Potrzeby inwestycyjne w stosunku do zamierzeń były kilkakrotnie wyższe oraz różne w grupach gospodarstw różniących się wielkością ekonomiczną i położeniem [SPO 2004]. Wsparcie finansowe na modernizację gospodarstw rolnych ma na celu zwiększenie ich efektywności poprzez lepsze wykorzystanie czynników produkcji [PROW 2007]. Obejmuje ono poprawę ich dochodowości i konkurencyjności, dostosowanie profilu, skali i jakości produkcji do potrzeb rynku, poprawę bezpieczeństwa żywności, poprawę warunków utrzymania zwierząt, ochrony środowiska, bezpieczeństwa pracy.

Przedmiotem pracy jest ocena wpływu na efektywność zarówno uzyskania, jak i efektywność zarządzania otrzymanymi środkami (funduszami) przez beneficjentów programów.

Material i metody badań

Celem pracy była ocena efektów wykorzystania środków UE na rozwój gospodarstw rolnych w powiecie biłgorajskim. Wykorzystano dane statystyczne z Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa na podstawie wniosków inwestycyjnych. Badania wykonano w ramach Sektorowego Programu Operacyjnego (SPO) – „Inwestycje w gospodarstwach rolnych” (IGR) oraz Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW 2007–2013) – „Modernizacja gospodarstw rolnych” (MGR). Zrealizowane przedsięwzięcia przedstawiono w układzie ilościowym i kosztowym, a niektóre porównano do wyników w kraju.

Oceny efektywności (E) wykorzystania funduszy dokonano na podstawie zależności pomiędzy poniesionymi kosztami całkowitymi a kwalifikowalnymi realizacją operacji:

$$E = K_C - K_K$$

$$K_C = K_K + K_N$$

gdzie:

- E – efektywność uzyskania funduszy,
- K_C – koszty całkowite,
- K_K – koszty kwalifikowane,
- K_N – koszty niekwalifikowalne (nabycia nieruchomości, podatku od towarów i usług (VAT) oraz nabycia używanego sprzętu komputerowego).

Porównanie kosztów całkowitych operacji (K_C) do kosztów kwalifikowalnych (K_K) pozwoliło również określić zaangażowania własnych środków finansowych.

Wyniki i dyskusja

W pow. biłgorajskim i kraju w ramach IGR najwięcej projektów inwestycyjnych dotyczyło „poprawy organizacji i bezpieczeństwa produkcji rolnej” (74,7 i 50,9%) oraz „wzrostu dochodu rolniczego” (13,3 i 14,3%) (tab. 1). W badanym powiecie „poprawa jakości produkcji” wyniosła tylko 3,6%, a w kraju była to znacząca pozycja (16,4%). W zakresie MGR (nabór wniosków 2007 i 2009) najwięcej przedsięwzięć w celu głównym dotyczyło „poprawy organizacji i bezpieczeństwa produkcji” (80,0 i 74,6%).

Efektywność wykorzystania środków UE...

Tabela 1. Struktura projektów inwestycyjnych gospodarstw rolnych wg celów działania z pow. biłgorajskiego
 Table 1. The structure of investment projects in farms of Biłgoraj Administrative District according to the objectives of operation

Cel działania	Liczba gospodarstw						
	IGR (SPO)			MGR (PROW 2007–2013)			
	[szt.]	[%]	Kraj [%]	Cel główny			
				[N*]	[%]	[N**]	[%]
Nowe technologie produkcji	9	5,4		1	1,3		
Poprawa jakości produkcji	6	3,6	16,4	2	2,5	6	8,5
Poprawa infrastruktury technicznej				7	8,8	11	15,5
Dostosowanie produkcji do potrzeb rynku	1	0,6		2	2,5		
Poprawa organizacji i bezpieczeństwa produkcji	124	74,7	50,9	64	80,0	53	74,6
Redukcja kosztów produkcji rolnej	2	1,2	9,6				
Wzrost dochodu rolniczego	22	13,3	14,3				
Ochrona środowiska naturalnego	1	0,6		1	1,3		
Higiena produkcji				2	2,5	1	1,4
Pozostałe	1	0,6	8,8	1	1,3		
Razem	166	100	100	80	100	71	100

* – nabór wniosków 2007, ** – nabór wniosków 2009

Źródło: obliczenia własne autora

Stwierdzono wzrost ilości zrealizowanych przedsięwzięć w celu działania „poprawa jakości produkcji” oraz „poprawa infrastruktury technicznej” odpowiednio z 2,5% (nabór 2007) do 8,5% (nabór 2009) oraz z 8,8 do 15,5%. Może świadczyć to o częściowym nasyceniu pozostałych celów działania lub zwiększeniu wymogów w zakresie jakości i bezpieczeństwa produkcji.

W badanym powiecie przedsięwzięcia w układzie ilościowym w ramach IGR (SPO) i MGR (nabór wniosków 2007 i 2009) wykonano odpowiednio „budynki i budowle” (budowa lub remont połączony z modernizacją) 11,8 i 9,5 oraz 4,2% (tab. 2). Jednak największy udział przypada na „zakup maszyn, urządzeń lub narzędzi do produkcji rolnej” odpowiednio 75,8 i 73,7 oraz 69,5%. Natomiast w układzie kosztowym wg kosztów kwalifikowalnych stanowi to odpowiednio 21,2 mln zł (86,2%), 11,7 mln zł (76,5%) oraz 14 mln zł (61,9%), a znaczący spadek tych kosztów może świadczyć o zakupie przez rolników większej ilości nowych maszyn (wzrost podatku VAT – koszt niekwalifikowalny) lub o zmianie kierunku inwestowania. W układzie ilościowym i kosztowym znaczącą pozycją w MGR (nabór wniosków 2007 i 2009) są również „drogi dojazdowe i place manewrowe” odpowiednio 11,6 i 16,8% oraz 7,2 i 33,2%. Ogólnie we wszystkich zrealizowanych przedsięwzięciach koszty kwalifikowalne w stosunku do całkowitych stanowiły ponad 80% (tab. 2). Dla porównania w kraju w IGR (SPO) uzyskano nieco lepszy wynik 82,0%, a pozostałe przedsięwzięcia były na zbliżonym poziomie. Podobne wyniki w badanych gospodarstwach rolnych w ramach programów SAPARD i SPO uzyskał Czubak [2008]. Stwierdził, że środki pomocowe wykorzystane były głównie na uzupełnienie lub wymianę sprzętu

rolniczego. Możliwości korzystania z funduszy unijnych pozwoliły w ostatnich latach 1/3 gospodarstw na zakup maszyn [Czarnocki i in. 2008]. Wyposażenie gospodarstw prowadzących swą działalność na obszarze środkowowschodniej Polski jest na ogół dobre [Lorencowicz 2003]. W gospodarstwach, które nie korzystały z dofinansowania wartość zakupionych maszyn wahała się zaledwie od 0,30 do 22 tys. zł, średnio 6,76 tys. zł [Lorencowicz 2006].

Tabela 2. Przedsięwzięcia zrealizowane przez gospodarstwa rolne z udziałem środków unijnych w pow. biłgorajskim (2005–2009)

Table 2. Undertakings implemented by the farms in Biłgoraj Administrative District with the help of the EU means (2005–2009)

Rodzaj przedsięwzięć	Liczba gospodarstw i koszty przedsięwzięć														
	SPO (IGR)					PROW 2007–2013 (MGR*)					PROW 2007–2013 (MGR**)				
	[szt.]	[%]	Kraj [%]	K _K [mln zł]	[%]	[szt.]	[%]	K _C [mln zł]	K _K		[szt.]	[%]	K _C [Pln zł]	K _K	
									[mln zł]	[%]				[Pln zł]	[%]
Budynki i budowle	21	11,8	11,7	2,7	11,0	9	9,5	2,1	1,6	10,5	4	4,2	1	0,99	4,38
Zakup maszyn, urządzeń lub narzędzi do produkcji rolnej	135	75,8	82,0	21,2	86,2	70	73,7	14,3	11,7	76,5	66	69,5	17	14	61,9
Zakup maszyn lub urządzeń służących ochronie środowiska						2	2,1	0,08	0,6	3,9					
Drogi dojazdowe i place manewrowe						11	11,6	1,4	1,1	7,2	16	16,8	9,1	7,5	33,2
Zakup sprzętu komputerowego i oprogramowania						1	1,1	0,005	0,004	0,0	2	2,1	0,1	0,009	0,04
Zakup zwierząt	4	2,2		0,1	0,4										
Zakładanie plantacji wieloletnich, sady	6	3,4	2,3	0,5	2,0						4	4,2	0,13	0,1	0,44
Koszty ogólne	12	6,7	4	0,07	0,3	2	2,1	0,35	0,3	2,0	3	3,2	0,005	0,004	0,02
Razem	178	100	100	24,57	100	95	100	18,24	15,3	100	95	100	27,34	22,6	100

* – nabór wniosków 2007, ** – nabór wniosków 2009, K_C – koszty całkowite przedsięwzięcia, K_K – koszty kwalifikowalne przedsięwzięcia

Źródło: obliczenia własne autora

Podsumowanie

Na podstawie przeprowadzonych badań stwierdzono, że efektywność wykorzystania funduszy UE przez gospodarstwa rolne jest bardzo wysoka. Możliwość dofinansowania jedynie maszyn młodszych niż 5 lat może w przyszłości przyczynić się do odmłodzenia parku maszynowego. Przedsięwzięcia realizowane przy udziale środków publicznych służyły głównie zwiększeniu skali produkcji oraz doskonaleniu lub wprowadzaniu nowych technologii produkcji. Zrealizowane inwestycje w kraju w ramach MGR skierowane były głównie na zmniejszenie nakładów pracy w gospodarstwach rolnych (maszyny i urządzenia

do produkcji rolnej), poprawę jakości produktów (urządzenia i wyposażenie do pierwszego przetwórstwa, przechowywania albo magazynowania oraz przygotowania do sprzedaży produktów rolnych), a także ochronę środowiska. Powodem niepełnego wykorzystania pomocy może być realizacja inwestycji w formie refundacji części poniesionych przez beneficjentów kosztów kwalifikowalnych oraz stosunkowo szybkiego wykorzystania dostępnych limitów. W przedakcesyjnym programie SAPARD wymagano przy dofinansowaniu zakupu ciągników rolniczych nabycia odpowiedniej wielkości narzędzi towarzyszących. Natomiast w późniejszych i obecnym programie PROW 2007–2013 ocena złożonej przez rolników dokumentacji w tym zakresie polega na analizie posiadanego sprzętu. Tylko przypadki drastycznej niezgodności parametrów maszyn wiodących z towarzyszącymi powodują składanie wyjaśnień i dokonywanie zmian. Podstawą oceny nabywanych przez rolników maszyn pod względem zasadności zakupu powinno być przede wszystkim racjonalne ich wykorzystanie.

Okazało się, że decydujący wpływ na modernizację gospodarstw rolnych ma wsparcie finansowe i dlatego należy dążyć do wprowadzania instrumentów pozwalających to osiągnąć. Przypuszcza się, że rosnąca liczba modernizowanych gospodarstw wpływa również na dynamikę dystrybucji produktów rolnych. Wobec sukcesywnej poprawy poziomu życia prawdopodobne jest, że zainteresowanie modernizacją gospodarstw rolnych będzie stale wzrastało. Tylko zmodernizowane gospodarstwa są zdolne do wchłaniania postępu technicznego i biologicznego, zmian organizacji pracy i produkcji, obniżki kosztów i stawiania czoła konkurencji.

Bibliografia

- Czarnocki Sz., Turska E., Wielogórska G.** 2008. Zasoby maszynowe gospodarstw, wiek i zainteresowanie zakupem nowych maszyn w gospodarstwach Polski środkowo-wschodniej. *Inżynieria Rolnicza* 4 (102). s. 217-223.
- Czubak W.** 2008. Znaczenie czynników wpływających na korzystanie z funduszy rolnych UE. *Roczniki Naukowe SERiA*, X, 3. Warszawa – Poznań – Lublin. s. 97-102.
- Lorencowicz E.** 2003. Wyposażenie techniczne małych gospodarstw rodzinnych. *Inżynieria Rolnicza* 10 (52). s. 99-106.
- Lorencowicz E.** 2006. Inwestycje w środki techniczne w gospodarstwach rodzinnych. *Inżynieria Rolnicza* 6 (81). s. 35-40.
- PROW 2007. Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013. MRiRW. Maszynopis.
- SPO 2004. Sektorowy Program Operacyjny „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich”. MRiRW. Maszynopis.

EFFECTIVENESS OF USING THE EU MEANS BY FARMS ON THE EXAMPLE OF SELECTED PROGRAMMES

Abstract. The purpose of the work was to assess the effects of using the EU means to develop farms in Biłgoraj Administrative District. Undertakings implemented with participation of public means mostly helped to improve production organisation and safety, technical infrastructure, and production quality by means of introducing new technologies. Investment projects completed in Poland within the scope of the “Modernisation of Farms” Programme mostly focused on reduction of labour amount in farms (machines and equipment for agricultural production), improvement of products quality (systems and equipment for primary processing, keeping or storage, and preparation of farm produce for sale), and environment protection as well.

Key words: farms, modernisation, material effects

Adres do korespondencji:

Zbigniew Wasąg; e-mail: zbigniew.wasag@doplatty.gov.pl
Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa
Biuro Powiatowe w Biłgoraju
ul. Gen. Bora Komorowskiego 3
23-400 Biłgoraj